

Inhoud

Over BAP.....	3
De waarde van biodiversiteit.....	3
Kansen.....	4
Stad.....	5
Platteland.....	6
Natuur	7
Aan de slag.....	7
Kiezen	7
Een gebied ontwikkelen	7
Een specifieke dienst benutten.....	7
Praktische stappen.....	8
Verbinden	9
Verbinden van biodiversiteit	9
Verbinden van mensen.....	9
Verbinden met andere initiatieven.....	10
Samenwerken	10
Gebied & Diensten	12
Een gebied ontwikkelen	12
Een specifieke dienst benutten.....	13
Overtuigen.....	14
Burger.....	14
Bedrijven.....	15
Overheden	15
Financieren	16
Bestaande mogelijkheden	16
Koppelen Rood en Groen.....	16
Publiek-private samenwerking	17
Nieuwe financieringsconstructies	17
Realiseren.....	18

Eerst het laaghangend fruit	18
Successen vieren.....	18
Monitoren en evalueren	19
Training Biodiversiteit in Actie	19
In de praktijk.....	21
Links	22
Financiering en handreikingen voor de praktijk	22
Stad.....	22
Platteland.....	22
Natuur en soorten	22
Lokale economie	23
Jongeren en Educatie	23
Gezondheid.....	23
Contact.....	23
Bijlage: Werkplan droomsessies.....	24
Start: afspraken en afbakening	24
Diensten in kaart brengen.....	24
Dromen / Ideeën genereren.....	24
Ideeën structureren.....	25
Prioriteiten stellen, trekkers en middelen identificeren.....	25
Streefbeeld opstellen	26
Annex: draaiboeken voor de droomsessies.....	26

Introductie

U wilt iets met biodiversiteit, u bent erdoor getriggerd of u heeft een opdracht om hiermee aan de gang te gaan. Nu vraagt u zich af welke stappen u moet nemen, welke tips er voorhanden zijn, contacten of voorbeelden die u kunt gebruiken. Deze site wijst u graag de weg en biedt u ook de mogelijkheid uw eigen ervaringen te delen met anderen.

Over BAP

Met een Biodiversiteit Actieplan (BAP) kunt u samen met andere belanghebbenden werken aan het versterken van de biodiversiteit in een gebied. Biodiversiteit kan daarnaast worden benut voor maatschappelijke doeleinden. Door een BAP gezamenlijk met anderen te ontwikkelen creëert u niet alleen draagvlak voor het plan, maar benut u ook de kennis en goede ideeën van anderen. U staat er niet alleen voor in de uitvoering.

De waarde van biodiversiteit

Biodiversiteit is van belang voor goed functionerende ecosystemen. Deze ecosystemen leveren de diensten waar we als samenleving gebruik van maken. Diensten in de natuur, op het platteland, maar ook in de stad. Deze diensten dragen bijvoorbeeld bij aan een aangename woonomgeving, een hogere huizenprijs of een gunstige omgeving voor de vestiging van een bedrijf. Maar ook aan werkgelegenheid in de landbouw, visserij of recreatie. In andere woorden, biodiversiteit speelt een belangrijke rol bij het vervullen van maatschappelijke behoeften. Daarom is een Biodiversiteit Actieplan (BAP) van belang.

Kansen

Het opzetten van een biodiversiteit actieplan kan kansen en oplossingen bieden voor meerdere maatschappelijke vraagstukken.

Een BAP heeft als hoofddoel om de biodiversiteit te versterken, maar ook om biodiversiteit optimaal te benutten. Het is vaak een combinatie van beiden. Een ecosysteem levert vaak meer diensten en kan daardoor een oplossing bieden voor meerdere maatschappelijke vraagstukken. Waarbij het benutten van de ene dienst wel ten koste kan gaan van de andere dienst.

Met een BAP kunt u gericht met een bepaalde dienst aan de slag gaan. Bijvoorbeeld omdat u met biodiversiteit de temperatuur in de stad wilt reguleren. Maar u kunt er ook samen met anderen bepalen welke diensten een gebied idealiter in de toekomst levert.

Wilt u weten welke diensten er zoal zijn? In het verslag van de conferentie 'Leiden Lekker Groen' is een overzicht opgenomen:

Regulerende diensten	
Het Groene Filter	Luchtzuiverend vermogen Geluid en zichtdempend vermogen
De Groene Parasol	Windregulerend vermogen Temperatuurregulerend vermogen Zonlichtregulerend vermogen CO ₂ vastleggend vermogen
De Groene Spons	Watervasthoudend vermogen Waterbergend vermogen
Het Blauwe Filter	Zelfreinigend vermogen water Reinigend vermogen door bodem
Het Bruine Filter	Zelfreinigend vermogen bodem
De Groene Weerstand	Natuurlijke plaag- en ziektevering Weerstand tegen invasieve soorten
De Groene Hulp	Herbivorie Verspreiding van zaden Natuurlijke bestuiving
De Groene Productie	Bodemvruchtbaarheid

Culturele diensten	
De Groene Beleving	<ul style="list-style-type: none"> Voorzien in ethiek

groene eigenwaarde groene schoonheid groene oriëntatie groene historie	<ul style="list-style-type: none"> • Voorzien in identiteit • Voorzien in esthetiek • Oriëntatie in ruimte en tijd • Cultuurhistorische waarde • Streekgebonden producten • Tradities
De Groene School	<ul style="list-style-type: none"> • (Milieu) educatie • Sector ondersteunende informatie • Voorzien van wetenschappelijk onderzoek
De Groene ontspanning	<ul style="list-style-type: none"> • Passieve & actieve recreatie
De Groene Geest en Gezondheid	<ul style="list-style-type: none"> • Therapeutische werking en fysieke gezondheid • Veiligheid • Voorzien in spiritualiteit

Toevoerdiensten	<ul style="list-style-type: none"> • Voorzien in voedsel, vezels • Voorzien in brandstof • Voorzien in medicijnen • Voorzien in drinkwater
------------------------	--

Ondersteunende diensten	<ul style="list-style-type: none"> • Biomassa productie (zichzelf in stand houden) • Voorzien van leefgebieden • In stand houden van kringlopen • In stand houden van de kraamkamer • Leveren van genetisch materiaal • Productie van zuurstof
--------------------------------	--

Stad

Een stadspark draagt bij aan het woongenot en de gezondheid van de stadsbewoners, levert een flinke waardestijging van omliggende woningen, houdt een groot aantal plant- en diersoorten binnen de stad in stand, draagt bij aan een verbeterde luchtkwaliteit, werkt als geluidsscherm, enzovoorts. Stedelingen, huizenbezitters, natuurliefhebbers, CARA-patiënten, en omwonenden, ze hebben allemaal een andere reden om het park te waarderen. Zie ook de infobladen over Stadskoeling en Gezondheid op www.biodiversiteit.nl

Platteland

Het platteland biedt in eerste instantie productieve diensten voor de landbouw. Bodemvruchtbaarheid, watervasthoudend vermogen en regulatie van plagen zijn afhankelijk van het aanwezige dieren- en plantenleven. Maar het platteland is ook een gebied waar recreatie en aangenaam wonen van belang zijn, waar we cultuurhistorische landschappen in stand houden en waar we in toenemende mate zoeken naar noodberging voor overtollige neerslag. Zie ook de infobladen over Bodemvruchtbaarheid, Bescherming tegen plagen en Bestuiving op www.biodiversiteit.nl

Natuur

De duinen beschermen miljoenen mensen en miljarden aan infrastructuur in het achterland tegen overstroming uit zee, zijn een belangrijke recreatieve voorziening voor de Randstad, herbergen grote aantallen beschermde planten en dieren, en leveren bovendien ook nog drinkwater. Ook hier levert één gebied meerdere goederen en diensten die van grote economische en/of maatschappelijke waarde zijn voor bewoners en bedrijven (waarvan de meeste ver buiten het duingebied gevestigd zijn).

Zie ook de infobladen over Kustverdediging, Waterberging, Watervoorziening en Verduurzaming veenweide op www.biodiversiteit.nl

Aan de slag

Voor het opstellen van een BAP bestaat geen vaste blauwdruk. Deze onderdelen kunnen u houvast bieden:

- **Kiezen:** Wat wil ik bereiken en waar ga ik me op richten?
- **Verbinden:** hoe houd ik rekening met andere initiatieven? Met wie kan ik samenwerken?
- **Gebied:** Hoe ontwikkel ik een BAP voor een gebied? Hoe betrek ik belanghebbenden?
- **Diensten:** Hoe kan ik een BAP ontwikkelen waarmee ik gericht een specifieke dienst kan benutten?
- **Overtuigen:** hoe overtuig ik anderen van wat ik wil doen?
- **Financieren:** waar vind ik budget voor mijn ideeën?
- **Realiseren:** hoe zorg ik dat de uitvoering een succes wordt?

Kiezen

Voor welke aanpak kunt u het beste kiezen bij de ontwikkeling van het BAP? Is het nodig om alle betrokkenen in een gebied bij het proces te gebruiken of kunt u het zelf? Welke aanpak u ook kiest, probeer altijd verbindingen te leggen (met biodiversiteit, met andere belanghebbenden, met andere initiatieven) en samen te werken!

Een gebied ontwikkelen

Wanneer uw BAP betrekking heeft op een gebied waarin verschillende diensten van biodiversiteit worden benut, dan is een participatieve aanpak de beste weg. U krijgt immers met verschillende belangen en belanghebbenden te maken. Door deze actief te betrekken zal het draagvlak voor het BAP groter zijn en staat u er niet alleen voor. In overleg met de 'gebruikers' in het gebied kijkt u welke waarde biodiversiteit nu heeft en hoe zij de toekomst van het gebied zien. Welke diensten zou het gebied over 20 jaar moeten leveren? Voor wie? Valt dit te combineren? Wat betekent dit voor de biodiversiteit? Een streefbeeld kan bijvoorbeeld worden ontwikkeld door middel van droomsessies. In Nederland zijn hiermee al op diverse plekken ervaringen opgedaan. Lees meer over het opzetten van een BAP voor een gebied.

Een specifieke dienst benutten

Wilt u aan de slag met biodiversiteit omdat u een specifieke functie van biodiversiteit wilt benutten? Zoals het wegvangen van fijn stof of het benutten van het waterbergend vermogen van de natuur? Dan is een participatieve aanpak met droomsessies niet altijd zinvol. U schrijft uw BAP dan gericht op de betreffende functie van biodiversiteit en zoekt daar andere belanghebbenden en deskundigen bij (wie is nog meer gebaat bij het wegvangen van fijn stof? Wie weet welke vegetatie

zich daarvoor het beste leent?). Lees meer over het opzetten van een BAP voor het benutten van een specifieke dienst.

Praktische stappen

Hoe nu concreet aan de slag met een gebied of dienst? **Stappenplan:**

Stap 1: kies een heldere doelstelling

Goed functionerende ecosysteemdiensten, een gezonde biodiversiteit, kwaliteit van onze leefomgeving, maatschappelijk welbevinden. Het zijn allemaal ingewikkelde woorden die op zichzelf weinig communiceren. Wilt u mensen aan u binden, dan heeft u eerst een goed beeld nodig van wat u wilt bereiken. Baken het onderwerp af en formuleer een voorlopige doelstelling die voor iedereen begrijpelijk is. Een gebiedsafbakening maakt het makkelijker om de juiste belanghebbende partijen te identificeren.

De gemeente Leiden formuleerde als doel voor haar biodiversiteitactieplan: *“Doel van het project is om biodiversiteit te bevorderen in Leiden en omgeving door met inwoners en maatschappelijke organisaties een gezamenlijke visie op de toekomstige ontwikkeling van groen en biodiversiteit in de regio op te stellen, met projectideeën die de functies van biodiversiteit in de regio slim inzetten en versterken.”*

Stap 2: kijk waar al ervaring is opgedaan

Het wiel uitvinden is zelden nodig. In Nederland zijn al veel initiatieven ontplooid gericht op het versterken en benutten van biodiversiteit. In deze handreiking vindt u hiervan al diverse voorbeelden (zie ‘Actie’). Leg bijvoorbeeld ook contact met lokale organisaties die zich bezighouden met de natuur in de regio. Maar ook met de gemeente of de provincie (zie ‘Samenwerken’). Onder ‘Netwerk’ vindt u een overzicht van BAP initiatieven.

In het programma ‘Groen en de Stad’ werken het ministerie van EL&I, het ministerie I&M, gemeenten, provincies en maatschappelijke partijen met elkaar samen. Het programma laat overheden en bedrijven te laten zien wat groen betekent voor belangrijke maatschappelijke vraagstukken van deze tijd. En door coalities te stimuleren tussen overheid en andere belanghebbenden, zoals projectontwikkelaars, zorgverzekeraars en woningbouwcorporaties. Op de website van Groen en de Stad vind u veel voorbeelden van de baten van groen. Hierbij wordt onderscheid gemaakt naar baten Jeugd, Gezondheid, Leefbaarheid, Economie, Milieu en Stad & Land.

Stap 3: kies een trekker/coördinator

Wanneer u samen met anderen een BAP ontwikkelt zult u taken moeten verdelen. Iemand zal de rol van trekker/coördinator op zich moeten nemen en bij een groter project is de samenstelling van een BAP-team met enthousiaste mensen aan te bevelen.

Bij grotere of maatschappelijk wat gevoeliger liggende processen laat de praktijk zien dat de trekker veelal in twee verschillende personen/rollen wordt opgedeeld:

- De ‘organisator’ die achter de schermen de zaak op gang trekt en gaande houdt (vaak een secretaris die het meeste werk achter de schermen doet).
- De ‘bemiddelaar’ die de goedkeuring van de deelnemers aan het proces heeft en veelal een lokale zwaargewicht is met maatschappelijk aanzien (de voorzitter die er is voor zichtbaarheid, sturing van bijeenkomsten, conflictbeheersing, lobby, etc. en die geïnformeerd/aangestuurd wordt door de secretaris).
-

Stap 4: kies een BAP team

Elk initiatief heeft een kloppend hart nodig, een kleine groep mensen die samen de voortgang en kwaliteit bewaakt: het zogenaamde ‘BAP team’. Als trekker verzamelt u deze mensen om u heen. Nodig mensen van verschillende organisaties uit voor een startbijeenkomst en leg uw plannen op

tafel. Neem in het BAP team ook iemand op dat kennis heeft van de biodiversiteit in het gebied en de diensten die het gebied levert (zoals een ecooloog).

In het project 'Lekker Groen in en om Leiden' werken de gemeente Leiden, de Milieudienst West-Holland en de provincie Zuid-Holland samen met een begeleidingsgroep. Deze zorgt voor verankering in de regio en voor deskundige inbreng. Hierin zijn de verschillende gebruiksfuncties van de biodiversiteit in de regio vertegenwoordigd: de agrarische natuurverenigingen Wijk en Woude en VanAde, Programmabureau Wijk en Wouden, het IVN, de Vereniging Betrokken Teylingers, Ideewinkel, RECRON, VROM, GGD, Naturalis en de Leidse Milieuraad.

Stap 5: werf strategische medestanders

Het kan handig zijn om aan het begin formele goedkeuring van een wethouder of gedeputeerde te krijgen. Beter nog is om deze als strategische medestander mee te krijgen. Strategisch doordat deze personen het proces kunnen faciliteren: bestuurlijke hobbels wegnemen, hun netwerk aanspreken, over financiering meedenken, als ambassadeur optreden. Let op: politieke steun komt vaak pas als er al een beweging op gang is gebracht.

Stap 6: aan de slag!

U weet wat u wilt bereiken, u weet waar al ervaring is opgedaan met uw onderwerp en u heeft een trekker, actieve medewerkers en strategische medestanders gevonden. Nu kunt u het BAP gaan opstellen. Nu komt het aan op verbinden, samenwerken, dromen, overtuigen en realiseren....

Verbinden

Om biodiversiteit effectief te benutten voor maatschappelijke doeleinden en een bijdrage te leveren aan het behoud van biodiversiteit, is het belangrijk dat uw initiatief niet losstaat van de omgeving en van andere initiatieven.

Hoe kunt u met het initiatief werkelijk een bijdrage leveren aan de biodiversiteit in de omgeving/regio? En draagt dit misschien ook bij aan de levering van ecosysteemdiensten? Door initiatieven op elkaar af te stemmen kan het resultaat groter zijn dan de som der delen: synergie. Bijvoorbeeld bij natuurlijke plaagbestrijding. Door activiteiten op en rond het landbouwbedrijf op elkaar af te stemmen zal het resultaat veel groter zijn.

Verbinden van biodiversiteit

De meest rechtstreekse vorm van verbinden is te zorgen dat verschillende initiatieven in de ruimte met elkaar verbonden zijn. Op deze manier ontstaat een netwerk van 'biodiverse' plekken waartussen uitwisseling van soorten kan plaatsvinden. Op deze manier ontstaat één groot netwerk met leefruimte voor een grote diversiteit aan soorten. Kijk dus in hoeverre het initiatief kan bijdragen aan zo'n verbinding. Een stadsecoloog of andere deskundige bij de gemeente weet hier waarschijnlijk meer over. Of bijvoorbeeld vrijwilligers van het IVN of bijvoorbeeld de Vlinderstichting.

Uw activiteit in de Ecologische hoofdstructuur:

De gedachte van verbinden en uitwisselen ligt ten grondslag aan de nationale ecologische hoofdstructuur (EHS), die in nationale, provinciale en gemeentelijke plannen is vastgelegd. Ook als de centrale overheid het even laat afweten om deze infrastructuur voor de natuur aan te leggen, kunnen kleine initiatieven juist een bijdrage leveren.

Verbinden van mensen

Biodiversiteit levert diensten die mensen waarderen. Wonen, werken en recreëren in of bij de natuur maakt mensen gelukkiger en bovendien gezonder. Door het accent niet alleen op natuur(herstel) te leggen, maar juist ook naar de mensen te kijken die gebruik maken van de diensten die biodiversiteit biedt, kan een groter enthousiasme voor uw plannen ontstaan. Ook

blijken de maatschappelijke baten van het initiatief misschien wel groter dan de kosten. Met als gevolg een grotere kans op uitvergroting of financiering van een klein initiatief. Door de diensten die het gebied levert in kaart te brengen wordt duidelijk of alle belangen vertegenwoordigd zijn in het proces. Zo niet, dan kunnen aanvullende deelnemers worden gezocht. Elkaar versterkende of juist beconcurrerende diensten kunnen ruimtelijk inzichtelijk gemaakt worden op bijvoorbeeld een kaart of satellietfoto. Deze stap kan bijvoorbeeld met een ecooloog worden gezet, die ook deelneemt aan het BAP team (zie Kiezen).

Droomsessies in Leiden:

In de gemeente Leiden is door middel van ‘droomsessies’ met de verschillende gebruikers van biodiversiteit in de gemeente (in en om de stad) een streefbeeld ontwikkeld voor de toekomst. Hoe wil men dat de gemeente en de biodiversiteit er over 20 jaar uit zien? Welke functies vervult de biodiversiteit dan?

Door deze positieve insteek met droombeelden blijkt het mogelijk om het gemeenschappelijke in verschillende belangen boven tafel te krijgen en enthousiasme te genereren. Op deze manier zijn mensen verbonden aan het onderwerp en worden de activiteiten gezamenlijk opgepakt. Zie ‘Droomsessies’ voor meer informatie over deze aanpak.

Verbinden met andere initiatieven

Als een gebied op de schop wordt genomen ontstaan er kansen om nieuwe ideeën in te brengen. Dit kan de herinrichting van wijken of bedrijventerreinen zijn, of nieuwbouwlocaties. Maar ook de realisatie van noodopvang voor overtollig water, of bufferzones langs grote wegen. Deze activiteiten bieden een uitgelezen kans om de koppeling te maken met biodiversiteit en de diensten die biodiversiteit biedt.

Bestaande initiatieven op het gebied van biodiversiteit vormen mogelijk een interessant fundament onder de beweging die u in gang wilt zetten. Mogelijk willen de betrokken belanghebbenden ook aan uw initiatief deelnemen. Bovendien kan samenwerking leiden tot synergie en tot nieuwe financieringsmogelijkheden wanneer wordt ingespeeld op de wensen van anderen (zoals de overheid).

Lokale diensten en regionale biodiversiteit:

Lokale ecosysteemdiensten kunnen afhankelijk zijn van regionale omstandigheden. Denk bijvoorbeeld aan de inzet van natuurlijke plaagbestrijders in de landbouw. Om de aanwezigheid van specifieke natuurlijke vijanden te stimuleren zijn maatregelen op het bedrijf zelf (zoals de aanleg van bloemenranden) mogelijk niet voldoende. Ook de groen/blauwe dooradering rondom het bedrijf is van belang. Verbinden van het initiatief met de omgeving is dus belangrijk. Hiervoor zal veelal moeten worden samengewerkt met anderen.

Verbinden in de Overdiepse polder:

In het ‘Ruimte voor rivieren’ project wordt de Overdiepse polder langs de Bergse Maas opnieuw ingericht als tijdelijke waterberging in noodsituaties. De boerderijen komen op terpen, om mensen en vee een veilige vluchtplaats te bieden. Een aantal bedrijven is uitgekocht om meer ruimte te creëren voor een rendabele bedrijfsvoering. Dit gaf precies genoeg ruimte om ook de provinciale ecologische hoofdstructuur in de plannen in te passen zodat een natuurlijke natte as door de polder aangelegd kon worden.

Samenwerken

Voor het op gang brengen van activiteiten kan het nuttig zijn om op zoek te gaan naar partijen om mee samen te werken. Dit geldt zeker wanneer u een gedeelde toekomstvisie voor een gebied wilt ontwikkelen. Maar ook wanneer u met kleinere initiatieven aan de slag gaat kan samenwerking belangrijk zijn om kennis te mobiliseren of voldoende steun voor het plan te krijgen. **Welke mogelijke partners zijn er?:**

Burgers: Burgers kunnen een interessante partner zijn voor samenwerking, bijvoorbeeld door ze te laten meedenken over de ontwikkeling van hun wijk. Bijvoorbeeld door middel van een prijsvraag. Daarnaast kunnen burgers als vrijwilliger belangrijk werk verrichten bij natuurorganisaties en kunnen ze bijdragen aan de biodiversiteit in de omgeving. Bijvoorbeeld door aandacht te besteden

aan biodiversiteit in (volks)tuinen. Bewoners van het buitengebied kunnen invloed uitoefenen op de biodiversiteit rond de erven en eigen gebouwen.

Burgers interesseren:

In de publicatie ‘Burgers, bedrijven en instellingen dragen bij aan biodiversiteit in de stad; Een handleiding voor professionals’ wordt stilgestaan bij de manier waarop burgers kunnen worden geïnteresseerd voor activiteiten op het gebied van biodiversiteit. De vorm van de boodschap blijkt in dit geval nog belangrijker te zijn dan de inhoud van de boodschap. Een positieve boodschap en het gebruik van lokale media blijkt een belangrijke rol te spelen in het succes.

Lokale Natuur- en Milieuentra: hebben toegang tot kennis en beschikken vaak over een groot netwerk van mensen die zich in willen zetten voor natuur en milieu.

Lokale maatschappelijke organisaties: voor de hand liggende organisaties zijn buurt- of wijkverenigingen, maar het kunnen ook actiegroepen zijn die rond een lokaal thema ontstaan zijn.

De stadsecoloog: sommige gemeenten hebben een stadsecoloog in dienst die goed op de hoogte is van de biodiversiteit in en rond de gemeente en van het beleid te plaatse. Deze is dus goed in staat om de haalbaarheid van initiatieven te toetsen en kan de weg wijzen naar de juiste instanties voor bijvoorbeeld vergunningen of specifieke kennis. als er geen stadsecoloog is zal er in ieder geval een afdeling zijn op het gemeentehuis waar natuur onder valt.

Bedrijfsleven: Het lokale bedrijfsleven is vaak georganiseerd in verenigingen die zich ook inzetten voor het bredere algemene belang (businessclubs, rotary, lions clubs). Biodiversiteit kan bovendien bijdragen aan een aantrekkelijk vestigingsklimaat voor bedrijven. In de recreatiesector is de biodiversiteit vaak onderdeel van het product. Ondernemers in deze sector kunnen dan interessante partners zijn voor initiatieven op het gebied van biodiversiteit.

De gemeente: De gemeente kan een waardevolle partner zijn om de benodigde ruimte voor activiteiten te creëren en obstakels uit de weg te nemen. Bijvoorbeeld door via het ruimtelijk ordeningsbeleid ruimte beschikbaar te stellen voor de versterking van biodiversiteit. De bijdrage aan biodiversiteit kan worden geïntegreerd in nieuwbouw, wijkrenovatie, bedrijventerreinen, stedelijk waterbeheer e.d. Gemeenten die al actief zijn op het gebied van biodiversiteit kunnen daarnaast als voorbeeld dienen. Denk aan de gemeenten Leiden en Amersfoort en diverse gemeenten in Noord-Brabant.

De provincie: De Provincie speelt een belangrijke rol als gebiedsregisseur. Ze kan een belangrijke samenwerkingspartner zijn als het gaat om het verduurzamen van bedrijventerreinen. Een aantal provincies (zoals Noord-Brabant, Zuid-Holland en Zeeland) voert een actief beleid op het gebied van biodiversiteit. Dit kan ruimte bieden voor het inbrengen van nieuwe ideeën.

Samenwerking BAP Leiden en omgeving:

Het BAP voor Leiden en omgeving bouwde voort op een bottom-up project in de Hoeksche Waard.

Bij de ontwikkeling van het BAP werd samengewerkt tussen:

- Overheid: het ministerie van VROM (nu I&M), de Provincie Zuid-Holland, de Milieudienst West-Holland, de gemeente Leiden (inclusief bestuurlijke betrokkenheid)
- Maatschappelijke organisaties: de GGD, Vereniging Betrokken Teylingers, Agrarische Natuurverenigingen en de Idee-Winkel.
- Aan de ‘Gezamenlijke visie Biodiversiteit in en om Leiden; voor en door burgers’ werkten verder ook IVN afd. Leiden, RECRON camping De Spijkerboor en Naturalis mee.

Door middel van droomsessies met alle geïnteresseerden werden droombeelden voor 2040 ontwikkeld. De bouwstenen voor deze droombeelden vormden de basis voor projecten. In combinatie met een gezamenlijke visie vormde dit de basis voor het BAP.

Voorbeelden van groene samenwerkingspartners:

- IVN Natuur- en milieueducatie (www.ivn.nl). IVN Natuur- en milieueducatie draagt bij aan een duurzame samenleving door mensen te betrekken bij natuur, milieu en landschap. Vrijwilligers zijn het hart van IVN. Met hun activiteiten werken zij aan bewustwording over natuur, milieu en landschap en bereiken hiermee ze ongeveer twee miljoen Nederlanders

per jaar. Dat gebeurt met natuurexcursies, cursussen, tentoonstellingen en opleidingen. Er zijn zo'n 170 lokale IVN afdelingen.

De aandacht van IVM in natuur- en milieueducatie gaat uit naar duurzame recreatie, klimaat & energie, gezondheid, duurzaam voedsel en water.

- De Natuur en Milieu Federaties (www.natuurenmilieufederaties.nl)
De Natuur- en Milieufederaties zetten zich in de 12 provincies in als ambassadeurs van natuur, milieu en landschap. Hun missie is om Nederland mooier, gezonder en duurzamer te maken. Hun rol is die van provinciaal belangenbehartiger, adviseur en kennisspecialist voor natuur, milieu en landschap. Ook spelen ze een belangrijke rol als intermediair tussen burgers en overheid. Ze doen hun werk samen met meer dan 1000 aangesloten organisaties en duizenden vrijwilligers.
- Landschapsbeheer Nederland (www.landschapsbeheer.nl)
Landschapsbeheer Nederland is een maatschappelijke organisatie, die in samenwerking met partners, zorg draagt voor een kwalitatief en kwantitatief duurzaam landschap, met vanzelfsprekende aandacht voor erfgoed en biodiversiteit, als ruimte om te werken, te wonen, te recreëren en te verblijven.
- Provinciale landschappen (www.de12landschappen.nl)
De 12 provinciale Landschappen komen op voor de belangen van natuur en landschap in de provincie. Ze werken op landelijk niveau samen in 'De 12 Landschappen'.

Gebied & Diensten

U kan het opzetten van een biodiversiteit actieplan op twee manieren benaderen. Vanuit het ontwikkelen van gebied of vanuit het benutten van een dienst.

Een gebied ontwikkelen

Wanneer uw BAP betrekking heeft op een gebied waarin verschillende diensten van biodiversiteit worden benut, dan is een participatieve aanpak de beste weg. U krijgt immers met verschillende belangen en belanghebbenden te maken. Door deze actief te betrekken zal het draagvlak voor het BAP groter zijn en staat u er niet alleen voor. In overleg met de 'gebruikers' in het gebied kijkt u welke waarde biodiversiteit nu heeft en hoe zij de toekomst van het gebied zien. Welke diensten zou het gebied over 20 jaar moeten leveren? Voor wie? Valt dit te combineren? Wat betekent dit voor de biodiversiteit?

Meer over het opzetten van een BAP voor een gebied:

De boer, visser, recreant en ondernemer zijn mensen die wonen, werken, leven en recreëren in het gebied. Doordat zij de omgeving goed kennen en het meest bij deze omgeving betrokken zijn, staan hun ideeën bij het ontwikkelen van een BAP centraal.

De ecosysteembenadering

Er is in Nederland een schat aan kennis en ervaring aanwezig bij de professionals die werken aan de inrichting en het beheer van de leefomgeving. Hieronder zijn twee methodes om gebruikers aan de slag te gaan. Bij beide staat de ecosysteembenadering centraal. *De context bepaalt welke methode het meest geschikt is voor de specifieke situatie.* Met onderstaande methodes zijn in de praktijk veel goede ervaringen opgedaan:

Droomsessies

De *ideeën* van de gebruikers over hun leef- en/of werkomgeving staan bij het dromen centraal. Om te beginnen worden de gebruikers en hoe die zich georganiseerd hebben in kaart gebracht. Gezamenlijk bepalen de *gebruikers* welke diensten een gebied hen kan, of zou moeten, leveren. Daartoe ontwikkelen gebruikers een '*gedroomd*' *streefbeeld* voor de toekomst en identificeren acties die nodig zijn om dit te bereiken.

Wanneer zijn droomsessies interessant?

Het gebruik van droomsessies is vooral interessant wanneer naar een gebied gekeken wordt dat *verschillende functies* levert en daardoor meerdere belanghebbenden kent. Bijvoorbeeld bij het herzien van een bestemmingsplan voor woningbouw of het vormgeven van een structuurvisie. Of wanneer u invulling wilt geven aan een lokaal of regionaal biodiversiteitsbeleid. In een tweetal bijeenkomsten kan al een eenvoudig BAP ontwikkeld worden.

Hoe pak ik het aan?

Lees hier meer over dromen en praktische informatie over het opzetten van een 'droomsessie' in de bijlage: Werkplan droomsessies.

De Tripple O aanpak

Hoe kun je bodembeheer, bodem- en gebiedsfuncties en ruimtelijke inrichting met elkaar verbinden? Hoe kun je verbindingen leggen tussen luchtkwaliteit, biodiversiteit, water en bodem? Hoe kun je verschillende en zelfs tegengestelde belangen goed afwegen? Daar heb je naast heel veel gezond verstand ook een ruim afwegingskader voor nodig. Een afwegingskader dat niet één maar meerdimensionaal is. De ecosysteemdiensten benadering combineert twee werelden die ogenschijnlijk maar moeilijk met elkaar te verzoenen zijn. Economie én ecologie. Winst én duurzaamheid. Welvaart én milieu.

Wanneer is de Triple-O aanpak interessant?

De triple-O aanpak past in een bredere ontwikkeling van initiatieven die werken met de ecosysteemdiensten benadering. Iedere aanpak heeft een eigen meerwaarde. Voor de triple-O aanpak is kenmerkend dat het helpt bij gebiedsontwikkeling en tegelijk de link legt met duurzaam bodembeheer. De triple-O aanpak richt zich op de ontwikkelingskansen op basis van de sterke kanten en de kwaliteiten van het gebied. De *mogelijkheden* van het gebied vormen het uitgangspunt. *Stakeholders* (o.a. bewoners, ondernemers en overheden) verdiepen zich samen in de ontwikkelingskansen of *business cases* van een gebied. De ecosysteemdiensten helpen *stakeholders* om anders naar het gebied te kijken, zodat zij samen nieuwe of nog niet benutte waarden kunnen gaan ontdekken en ontwikkelen.

Hoe pak ik het aan?

Lees meer over de Triple-O aanpak of download de brochure 'Ecosysteemdiensten in de praktijk van duurzaam bodembeheer en beleidsontwikkeling'. Beide te vinden op de website www.biodiversiteit.nl.

Landschapsdiensten

Natuurlijke processen in het landschap kunnen worden benut voor het versterken van de economie en een gezonde en mooie leefomgeving. Deze zogenaamde landschapsdiensten worden door de groenblauwe dooradering geproduceerd. Dit is het netwerk aan half-natuurlijke elementen in het landschap. Dit netwerk dooradert die delen van het landschap die worden gebruikt voor het produceren van voedsel en voor wonen en werken. Sloten, wegbermen, dijken, perceelsranden, tuinen en parken behoren bijvoorbeeld tot de groenblauwe dooradering. Als netwerk, dus met elkaar, dragen ze bij aan de economische, sociale en ecologische waarde van stad en land. Doordat de groenblauwe dooradering diensten levert, ontstaat waarde. Daarom kun je met groenblauwe dooradering ondernemen, en kan de maatschappij daarvan profiteren. De handreiking "Ondernemen met landschapsdiensten" (te vinden op www.biodiversiteit.nl) laat zien hoe dat werkt, wat er voor nodig is, waarom samenwerking belangrijk is, welke partijen betrokken zijn en welke rollen die spelen.

Een specifieke dienst benutten

Wilt u aan de slag met biodiversiteit omdat u een specifieke dienst van biodiversiteit wilt benutten? Zoals het wegvangen van fijn stof of het benutten van het waterbergend vermogen van de natuur. U schrijft uw BAP dan gericht op de betreffende dienst van biodiversiteit en zoekt daar andere belanghebbenden en deskundigen bij (wie is nog meer gebaat bij het wegvangen van fijn stof? Wie weet welke vegetatie zich daarvoor het beste leent?).

Meer over het opzetten van een BAP voor het benutten van een specifieke dienst:

Een BAP heeft als hoofddoel om de biodiversiteit te versterken, maar ook om biodiversiteit optimaal te benutten. Het is vaak een combinatie van beiden. Een ecosysteem levert vaak meer diensten en kan daardoor een oplossing bieden voor meerdere maatschappelijke vraagstukken. Waarbij het benutten van de ene dienst wel ten koste kan gaan van de andere dienst.

Kansen benutten

Met een BAP kunt u gericht met een bepaalde dienst aan de slag gaan. Bijvoorbeeld omdat u met biodiversiteit de temperatuur in de stad wilt reguleren. Maar u kunt er ook samen met anderen bepalen welke diensten een gebied idealiter in de toekomst levert. Kijk hierboven onder 'Kansen' naar voorbeelden van oplossingen die een biodiversiteit actieplan kan bieden voor maatschappelijke vraagstukken.

Direct aan de slag

Kijk hierboven onder 'Kiezen -> Praktische stappen voor een stappenplan om direct actief aan de slag te gaan met het benutten van de diensten die biodiversiteit en ecosystemen bieden.

Overtuigen

Veelal wordt biodiversiteit geassocieerd met biodiversiteitsproblemen, zoals het uitsterven van soorten in tropische regenwouden. De link met de natuur dichtbij huis, in de eigen stad, wordt veelal niet gelegd. Om voldoende draagvlak voor een BAP te genereren moet de relatie tussen biodiversiteit en maatschappelijk welbevinden onder de aandacht worden gebracht. Een BAP gaat vooral over die leef- en werkomgeving. Om doelgroepen te interesseren voor een BAP is het zaak om de relatie tussen biodiversiteit en maatschappelijk welbevinden onder de aandacht te brengen. Daarvoor zijn verschillende benaderingen beschikbaar. Welke argumenten de meeste overtuigingskracht hebben is nog geen uitgemaakte zaak. Het onderwerp is in beweging. Toenemende maatschappelijke bewustwording zorgt voor nieuwe kansen en nieuwe mogelijkheden om doelgroepen aan te spreken.

In alle gevallen bevat een overtuigende boodschap drie elementen: de boodschap moet *kansen* bieden om iets aan te pakken, moet een *praktisch* handelingsperspectief bieden, en moet toegespitst zijn op de persoon (*voor jou!*). (*Waarom* zou ik iets doen, *wat* kan ik doen, en *hoe* doe ik het)

Hieronder kunt u tips lezen om de belangrijkste doelgroepen aan te spreken en te overtuigen. Lees verder ook meer over de verschillende doelgroepen van biodiversiteitscommunicatie in de comBIO sectie van www.biodiversiteit.nl.

Burger

“Biodiversiteit draagt bij aan de kwaliteit van de leefomgeving”

Het feit dat soorten uitsterven en natuurgebieden verloren gaan is bij de meeste mensen bekend. Echter, een negatieve boodschap met 'onheilstijdingen' leidt bij burgers veelal tot apathie.

Laat mensen stil staan bij het feit dat biodiversiteit ook een belangrijke rol in hun directe leefomgeving vervult. Dit biedt kansen om mensen direct te betrekken bij de uitvoering van een BAP. Het gaat tenslotte over de wijk, waarin zij wonen, het park waar de kinderen spelen, of het buitengebied waar gerecreëerd wordt.

Verbetering van de kwaliteit van de leefomgeving biedt een positieve boodschap. Hierbij telt niet zozeer het biodiversiteitsbehoud op zich, maar veeleer het goede gevoel dat de verbetering van de leefomgeving samen kan gaan met een versterking van de biodiversiteit.

Tips om burgers te betrekken en overtuigen:

Om mensen tot actie of gedragsverandering aan te zetten moet de boodschap worden gekoppeld aan een oproep om iets te doen. Bied mensen een concreet handelingsperspectief aan, waarbij ook het resultaat zichtbaar moet zijn. Als mensen ergens concreet aan bijdragen is het resultaat vaak snel zichtbaar (knotten van wilgen, opknappen van een wijk); bij gedragsverandering of langdurige processen is dit minder duidelijk en zal aan de informatiebehoefte van mensen voldaan moeten

worden. Men wil weten of hun inspanning resultaat heeft (bijvoorbeeld toename in lucht- of waterkwaliteit).

In een BAP moet van tevoren duidelijk zijn:

- Wat het belang is voor de doelgroep(en); waar worden ze positief door verrast?
- Wat wordt van de doelgroep(en) concreet gevraagd; waaraan kunnen zij bijdragen?
- Op welke wijze wordt inzicht geboden in de resultaten; wat is de communicatiestrategie?

Kies een handelingsperspectief dat tot concrete actie kan aanzetten. Het kan nuttig zijn om via een doelgroepenanalyse onderscheid te maken in groepen die kunnen meedenken, kunnen meewerken, of die alleen geïnformeerd willen worden. Hierop moet de wijze van communicatie worden aangepast.

Ambassadeursoorten

Eén succesvolle benadering is het inzetten van ambassadeursoorten voor biodiversiteit. Dit zijn planten- en diersoorten die kenmerkend zijn voor een bepaalde gemeente, streek of voor de bebouwde omgeving. Ambassadeursoorten zijn een leuke en effectieve manier om bij een groot publiek aandacht te vragen voor biodiversiteit. Veel gemeenten hebben hier al positieve ervaringen mee.

Verdere tips om burgers te betrekken en overtuigen

- Houd de boodschap persoonlijk en dichtbij.
- Benadruk (ook) de positieve waarde van biodiversiteit.
- Beleven is beter dan informeren!
- Maak (ook) gebruik van guerrillamarketing en sociale media.
- De aandacht die via de reguliere informatiekkanalen wordt besteed aan biodiversiteit is zeer beperkt. Gebruik lokale media om een project te promoten. Denk aan lokale kranten, lokale TV zenders en uitgaanskranten.

Bedrijven

“Investeren in de directe omgeving is goed voor de arbeidsproductiviteit en het groene imago van een bedrijf”

Om bedrijven en ondernemers te overtuigen moet meer nadruk liggen op de zakelijke argumenten om in biodiversiteit te investeren. Denk daarbij aan aantrekkelijke winkelstraten, natuurlijke plaagregulatie bij boeren, ontspanningsmogelijkheden voor werknemers, het verhogen van de arbeidsproductiviteit, energiebesparing en een goed bedrijfsimago.

Voor bedrijven is het investeren in de directe omgeving ook een kans om de relatie met bewoners aan te halen en een positief imago op te bouwen. Maatschappelijk *Betrokken* Ondernemen wordt steeds bepalender voor het imago van een bedrijf. Consumenten houden hier steeds meer rekening mee bij aankoopbeslissingen.

Tips om bedrijven te betrekken:

- Bedrijven en instellingen willen meestal best meedenken als het hen direct gevraagd wordt.
- Dat biodiversiteitsbehoud een noodzaak is, en niet een vrijblijvend onderdeel van Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen, moet onder de aandacht worden gebracht bij bedrijven.
- Leg daarbij de relatie met positieve economische ontwikkelingen, zoals ruimte voor ondernemen en natuur in bestemmingsplannen, een hogere arbeidsproductiviteit en het zekerstellen van grondstoffen in de toekomst.
- Directe communicatie op lokaal niveau is een kansrijke strategie om bedrijven en instellingen bewust te maken van de kansen.

Overheden

“Investeren in biodiversiteit is meerdere beleidsdoelstellingen in één keer realiseren”

Het rendement van maatschappelijke investeringen door lokale overheden en maatschappelijke organisaties kan omhoog wanneer rekening wordt gehouden met de diensten die een gebied levert. Door het opstellen van een BAP kunnen beleidsmakers meerdere beleidsdoelstellingen tegelijk realiseren. Zo biedt een BAP kansen om:

- de zelfredzaamheid van burgers te vergroten;
- leefbare, veilige wijken te realiseren;
- een aantrekkelijk vestigingsklimaat voor bedrijven te creëren;
- zodoende werkgelegenheid te creëren;
- gebieden te beschermen tegen klimaatverandering (klimaatadaptatie);
- het unieke karakter van het gebied te versterken;
- de verbinding met het achterland te verbeteren.

Tips om lokale overheden te betrekken:

- Bedenk van te voren welke belangen de overheid kan hebben bij het opstellen van een BAP. In welke voordelen van een BAP is degene die u wilt overtuigen waarschijnlijk geïnteresseerd gezien zijn/haar functie? Een BAP kan bijvoorbeeld een belangrijke rol spelen in het opstellen van een bestemmingsplan, maar ook bij het leefbaarder maken van wijken, of het tegengaan van luchtvervuiling (fijn stof problematiek).
- Laat zien hoe een BAP meerdere beleidsvelden tegelijk kan bedienen. Hierdoor zal het draagvlak voor investeringen groeien.
- Overtuig leidinggevenden door ook economische aspecten te benadrukken: bijdragen aan een duurzame economie, creëren van werkgelegenheid, terugdringen van zorgkosten, versterken vestigingsklimaat. Laat zien wat het rendement is van investeren in het BAP. Kwalitatief en waar mogelijk kwantitatief.
- Laat zien wie in de gemeente nog meer meedoet: Doet het bedrijfsleven mee? Zijn bewonersgroepen betrokken? Zijn zorginstellingen geïnteresseerd?
- Laat zien wat anderen investeren in het actieplan: Wat zijn bedrijven bereid te doen, wat burgers? De overheid kan niet achterblijven!
- Laat zien hoe het BAP leidt tot positieve PR voor de gemeente of de provincie. Wat is de uitstraling naar buiten? Hoe wordt deze zo goed mogelijk benut?
- Gebruik de presentatie of het filmpje van de website om collega's te overtuigen.
- Gebruik voorbeelden uit andere provincies en gemeenten.

Financieren

'Investeren in biodiversiteit loont'

Het is allang niet meer de vraag of investeren in de natuurlijke leefomgeving loont. De natuurlijke leefomgeving vervult een veelvoud aan functies die deels direct in geld uitgedrukt kunnen worden. Doorgaans laten berekeningen zien dat elke geïnvesteerde euro maatschappelijk gezien dubbel terugverdiend kan worden. Let wel, niet altijd komt de opbrengst ook terecht bij de partij die investeert! In dat geval zijn soms nieuwe financieringsconstructies nodig om de belangen van verschillende doelgroepen bij elkaar te brengen. Hoe nu financiering te vinden voor uw BAP?

Bestaande mogelijkheden

Soms kan gebruik worden gemaakt van bestaande financieringsbronnen, zoals subsidies en fondsen. Informeer bijvoorbeeld bij het *Groenloket* van de provincie. Denk verder bijvoorbeeld aan:

- INTERREG programma (Europese subsidieregeling, waarbinnen partijen uit meerdere landen samenwerken in projecten op het terrein van duurzame ruimtelijke en regionale ontwikkeling)
- SAN regeling (Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer)
- Fonds 1818 (vermogensfonds dat donaties verstrekt aan stichtingen en verenigingen voor algemeen maatschappelijke projecten zonder winstoogmerk)

Koppelen Rood en Groen

Bij *rood-voor-groen* afspraken investeert men met woningbouw in een groene omgeving, waardoor de waarde van het rood (de woningen) toeneemt. De Milieufederatie Noord-Holland (www.mnh.nl)

heeft over dit onderwerp een korte factsheet opgesteld met voorbeelden uit de Noord-Hollandse praktijk.

Een ander voorbeeld is de *rood-met-groen* koppeling, waarbij een uitbreiding van het stedelijk ruimtebeslag in het buitengebied (zoals de aanleg van een bedrijventerrein, maar bijvoorbeeld ook sportvelden) wordt gecompenseerd met een verbetering van de ruimtelijke kwaliteit elders. Deze verbetering heeft betrekking op het buitengebied (dus niet in de stad) en kan kansen bieden voor een BAP. Zo wordt voor deze verbetering soms een groenfonds opgezet. De gemeente is hiervoor het aangewezen contact.

Publiek-private samenwerking

De overheid en de markt maken beiden gebruik van de diensten van een gebied en delen de verantwoordelijkheid voor beheer en onderhoud. Door een publiek-private samenwerking op te zetten wordt niet alleen het draagvlak voor een BAP groter maar doen zich ook nieuwe financieringsmogelijkheden voor. Door publiek-private partnerschappen kan vaak eerder op nieuwe financieringsbronnen gereageerd worden doordat de samenwerking verschillende netwerken combineert.

Landschapsbeheer Nederland (www.landschapsbeheer.nl) heeft een advies geschreven ('Het kan in de streek') voor grondeigenaren en overheden die bereid zijn elkaar op te zoeken voor een gezamenlijk doel: behoud en beheer van karakteristieke streekeigen landschappen.

Nieuwe financieringsconstructies

De streekrekening

Het succesvol gebleken om gelden onder te brengen in een regionaal of lokaal *landschapsfonds*, ook wel *streekrekening* genoemd. Als dat fonds er is blijkt er voor de streek ook een stimulans om hier andere dan overheidsmiddelen in onder te brengen, zoals de opbrengst van publieksacties.

Streekrekening 'Het groene woud':

De doelstelling van Streekrekening 'Het Groene Woud' is jaarlijks een bedrag van minimaal 200.000 euro uit te geven aan duurzame projecten in Het Groene Woud. Dit bedrag wordt op verschillende manieren vergaard. Veruit de belangrijkste manier is het spaarsysteem met de 'Rabo Streek Rekening'. Dit unieke spaarsysteem maakt het voor de deelnemers mogelijk om 'geld te geven zonder geld te geven'.

De grondpot

Om grondeigenaren te bewegen tot het aanleggen van nieuwe elementen in het landschap is vergoeding van grondwaardedaling of het aanbieden van vergoeden voor opbrengstderving een gangbare methode. Een derde manier is het aanbieden van vervangende grond bij omvangrijke landschapsinvesteringen. Deze grond wordt dan beschikbaar gesteld vanuit een *grondpot*. Een dergelijke grondpot, die soms gefinancierd wordt vanuit een streekrekening, kan bijvoorbeeld ook worden gebruikt voor bedrijfsontwikkeling met landschapbeheer. Vanuit de grondpot wordt dan een stuk grond voor een boer gekocht, waarbij de helft is bedoeld voor nieuwe landschapselementen. De andere helft kan de boer dan kopen, pachten of huren voor het bedrijf.

De landschapsveiling

De landschapsveiling biedt consumenten en bedrijven de mogelijkheid om beheer en onderhoud van landschapselementen zoals een heg, graft, holle weg, een hele boomgaard of bospoel te adopteren. Voor elke aankoop geldt dat u het beheer en onderhoud 'adopteert'. De veilingen vinden zowel via internet als op fysiek, op locatie plaats.

De Natuur Voucher

Triple E en het Veluws Bureau voor Toerisme hebben een 'Veluwe Natuur Voucher' ontwikkeld waarmee inkomsten worden gegeneerd om landschapselementen in stand te houden of te verbeteren. Bedrijven en organisaties op de Veluwe kunnen een nieuwe klant, relaties of werknemers een Veluwe Natuur Voucher cadeau doen. De schenker financiert met de tegoedbon het onderhoud van een stukje natuur op de Veluwe. De ontvanger kiest uit naar welk stukje natuur het geld precies gaat.

Realiseren

Wanneer u het BAP gaat uitvoeren is het belangrijk om successen te vieren. Daarnaast zult u de voortgang moeten monitoren en het resultaat evalueren.

Eerst het laaghangend fruit

Het BAP heeft mogelijk geresulteerd in een groot aantal activiteiten dat kan worden opgepakt. Sommige activiteiten zullen duurder zijn dan andere en de politieke haalbaarheid kan verschillen. Start met activiteiten die zowel kostentechnisch als politiek goed haalbaar zijn (het laaghangende fruit). De kans bestaat dat door succesvolle afronding van deze activiteiten het politiek draagvlak voor andere activiteiten groeit. Zodoende komen ook deze binnen handbereik.

Successen vieren

Om de kring van enthousiaste mensen zo groot en actief mogelijk te houden is het vieren van gezamenlijke successen een beproefd middel. Zorg voor een afronding van de ideeënfase door bijvoorbeeld het streefbeeld en acties te presenteren op een bijeenkomst met burgers, bedrijven en bestuurders. Commitment van bestuurders om de bereikte resultaten op te pakken is een goed startpunt voor de uitvoering.

Voor deelnemers aan het BAP proces is het stimulerend om te horen hoe het verdere leven van 'hun' BAP verloopt. Niets werkt zo aanstekelijk als een geslaagd project met vrolijke mensen. De energie die hiervan afstraalt kan anderen ook enthousiast maken en aanzetten om het stokje dat u aanreikt elders over te nemen.

Brabantse parels van Biodiversiteit:

In de provincie Noord-Brabant zijn de ervaringen die in haar gemeenten zijn opgedaan met biodiversiteit opgenomen in het 'NME-arrangement Brabantse Parels van Biodiversiteit'. Met als doel de waardering van biodiversiteit te vergroten en NME als instrument te verankeren in de Brabantse samenleving. Het arrangement is eigenlijk een coalitie van gebruikers, aanbieders, bestuur en vernieuwers. Deze coalitie:

- brengt vraag en aanbod bij elkaar;
- helpt bestuurlijke partijen om ambities om te zetten in daden;
- zorgt ervoor dat vernieuwingen (maatschappelijk / onderwijskundig) worden geïmplementeerd.

Voor het arrangement zijn 44 initiatieven gekozen uit een totaal van 100: de 'parels'.

Naast dit arrangement organiseert de provincie ook een 'Beursvoer Biodiversiteit', waarop partijen kennis kunnen nemen van de verschillende initiatieven en met elkaar in contact kunnen komen voor vervolgactiviteiten (verbinden!). De Beursvloer in 2012 heeft bijvoorbeeld als thema 'Gezond van Brabantse grond', waarbij de inzet van biodiversiteit voor de menselijke gezondheid centraal staat. Dit thema is gekozen om de directe samenhang tot uitdrukking te brengen die bestaat tussen biodiversiteit, voedsel en gezondheid.

Ervaringen uitwisselen via stedenbanden:

Veel gemeenten hebben uitgebreide ervaring met samenwerking in stedenbanden. Binnen de stedenbanden worden projecten geformuleerd op het vlak van bijvoorbeeld woningbouw of milieu. Het kan in die projecten gaan om het leren van elkaars ervaringen of kennisoverdracht, of gewoon om samen te werken op onderwerpen die beide partijen interessant vinden. Een voorbeeld hiervan is de stedenband Sint-Michielsgestel - Buk, waarin boeren uit Nederland en Polen elkaar informeren over duurzame landbouw en zuinig gebruik van gewasbeschermingsmiddelen. Sommige stedenbanden zijn opgericht met een buitenlandse regio waar veel inwoners uit de Nederlandse gemeente vandaan komen. Behalve de gemeente zelf gaan ook groepen burgers contacten aan en afhankelijk van de interesse van beide kanten is er ruimte voor allerlei initiatief, bijvoorbeeld rondom het thema biodiversiteit.

Monitoren en evalueren

In handboeken wordt het belang van monitoring en evaluatie benadrukt. In de praktijk worden deze aspecten vaak verwaarloosd. Vanwege het participatieve karakter van het BAP ligt betrokkenheid van de deelnemers aan het BAP proces bij het bewaken van de voortgang en evaluatie voor de hand. Maak in het BAP duidelijk wie wat monitort en op welke manier. De coördinatie ligt bij voorkeur bij het BAP-team. Het actief houden van dit kleine team van enthousiaste mensen is dus van belang. Een jaarlijkse bijeenkomst (op locatie!) om de uitkomsten van het BAP te bekijken en te bespreken is een manier om mensen betrokken te houden én om de uitvoering van het BAP dicht bij de uiteindelijke gebruikers van het gebied te houden.

Het monitoren van de voortgang van projecten is relatief eenvoudig (lopen we op schema met de geplande activiteiten?). Monitoren van de biodiversiteit of de ecosysteemdiensten in een gebied is moeilijker.

Bevraag de gebruikers van ecosysteemdiensten over de stand van zaken. Worden de geplande diensten inderdaad geleverd en zijn er trends waarneembaar? Daarnaast kan input worden gevraagd van deskundigen. Deze kunnen zich binnen de belanghebbenden zelf bevinden (denk aan waterschappen als het gaat om waterkwaliteit), maar ook daarbuiten (stadsecologen, etc.).

De resultaten voor de biodiversiteit kunt u vergelijken met landelijke of lokale doelstellingen van het biodiversiteitsbeleid. Lokale natuurwerkgroepen, eventueel ondersteund door een specialist, kunnen hierbij ondersteunen.

Training Biodiversiteit in Actie

Deze training van twee dagen vond plaats in december 2012 en januari en februari 2013 op vier verschillende locaties in het land. Het is een gezamenlijk initiatief van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu, het programma NME, LvDO, CREM en IVN.

Waar gaat de training over?

Een Biodiversiteit Actieplan (BAP) is een manier om maatschappelijke belangen met 'groen' te verbinden. Denk hierbij aan gezondheid, vestigingsklimaat en sociale cohesie. In verschillende steden wordt deze manier van werken al met succes gebruikt om de leefomgeving te verduurzamen. Een BAP is een instrument waarmee je belanghebbenden kunt betrekken bij hun omgeving. Samen de dromen voor een gebied realiseren, initiatieven verbinden en gebruik maken van de energie in de samenleving. De rol die biodiversiteit en ecosysteemdiensten in het gebied (kunnen) vervullen staat hierbij centraal.

Tijdens deze tweedaagse training (verspreid over twee maanden) leer je in een interactieve setting:

- hoe biodiversiteit en de ecosysteemdiensten (bijv. waterberging, recreatie in het landschap en voedsel) kan benutten om maatschappelijke doelen te realiseren;
- hoe je op lokaal niveau partijen enthousiast kunt maken om samen aan de slag te gaan in eigen leefomgeving;
- hoe je ideeën vertaalt naar concrete, gezamenlijke actie en daarvoor financiering en (bestuurlijk) draagvlak creëert.

Voor wie is deze training?

De training is gericht op aanjagers, verbinders en arrangeurs.'Not for profit'-organisaties die lokale acties kunnen initiëren en ondersteunen bij het proces van 'wild idee naar samen aan de slag'. Zoals NME-professionals, 'groene' gemeenteambtenaren en gebiedsbeheerders en -ontwikkelaars, welzijns- en gezondheidswerkers, mensen uit de onderwijswereld en mensen van platforms voor lokale duurzaamheid. Deze lokale 'organisaties zijn bij uitstek geschikt om anderen wegwijs te maken in de lokale netwerken rond natuur en biodiversiteit. Zij kunnen laten zien welke rol biodiversiteit kan spelen in een duurzame leefomgeving en groene economie.

Wat leert u?

Tijdens de training leert u hoe u uw rol van aanjager, verbinder en arrangeur verder kunt versterken voor het gezamenlijk uitvoeren van lokale groene initiatieven. U leert hoe u lokale belangen bij

elkaar brengt, hoe u partijen in beweging zet om gezamenlijk een duurzaam gebruik van biodiversiteit en maatschappelijke doelen te realiseren.

Bovendien leert u:

- welke rol ecosysteemdiensten in een gebied spelen;
- welke waarde deze diensten (kunnen) hebben voor lokale belanghebbenden;
- hoe u belanghebbenden in een gebied bij elkaar kan brengen;
- hoe u samen een gedeelde visie voor een gebied kunt ontwikkelen;
- hoe deze visie kan worden vertaald in een biodiversiteit actieplan;
- hoe dit plan kan bijdragen aan het behalen van maatschappelijke doelen

En vooral: leert u van elkaars ervaringen.

Inhoud training

Tijdens de eerste trainingsdag gaan we in op de kansen die lokale 'groene' actie biedt en wat hiervoor nodig is. Aan de hand van praktijkcases, verteld door praktijkmensen. Ook verkennen we de mogelijkheden van de verschillende participatiemethodieken, zoals 'droomsessies' en de vaardigheden die hiervoor nodig zijn. U raakt wegwijs in de online handleiding Biodiversiteit Actieplannen die speciaal voor dit doel ontwikkeld is.

Aan het einde van de eerste trainingsdag krijgt u de opdracht om een casus te kiezen en uit te werken. Dit is een bestaand gebied of initiatief waar u de biodiversiteit en ecosysteemdiensten wilt gaan versterken door middel van een BAP-proces.

Tijdens de tweede trainingsdag gaan we actief aan de slag met een eigen casus en werken we aan een opzet van een biodiversiteit actieplan die u kunt presenteren en mogelijke opdrachtgevers. Individueel en in groepen.

Aan het einde van de training zullen aan de hand van weloverwogen criteria samen met andere deelnemers twee kansrijke BAP pilots worden uitgekozen voor verdere begeleiding.

Waar en wanneer?

Locaties - data 1ste trainingsdag

Amsterdam, 11 december 2012

Amersfoort, 13 december 2012

Zwolle, 17 december 2012

Den Bosch, 16 januari 2013

Locaties - data 2de trainingsdag

Amsterdam, 22 januari 2013

Amersfoort, 24 januari 2013

Zwolle, 30 januari 2013

Den Bosch, 27 februari 2013

Inschrijven

Aan de training zijn geen kosten verbonden. U krijgt met deze training de kennis, vaardigheden en een netwerk van ervaringsdeskundigen ter beschikking om aan de slag te kunnen. Wij verwachten van deelnemers dat u in staat bent en bereid om na de training zelf actief initiatieven voor biodiversiteit te gaan ondersteunen. Om aan te melden kunt u een mail met uw contactgegevens, gewenste trainingslocatie en motivatie om deel te nemen sturen naar bovenstaande emailadres. Gezien het beperkte aantal plaatsen, krijgen bij een teveel aan inschrijvingen, maatschappelijke organisaties en lokale overheidsorganisaties uit de regio voorrang.

Er is plaats voor circa 25 personen per training, dus schrijf je snel in, want vol = vol.

Voor overige vragen: Natasja Hulst via [n.hulst\(at\)crem.nl](mailto:n.hulst@crem.nl).

Door wie?

De trainingen worden verzorgd door ervaren trainers die al jaren actief zijn op het raakvlak van biodiversiteit en maatschappij.

Natasja Hulst is Unit Coördinator Biodiversiteit en Natuurlijke Hulpbronnen bij CREM. Natasja heeft zowel binnen als buiten Nederland veel trainingen gegeven over hoe je stakeholders betreft bij het waarderen en ontwikkelen van een duurzame en groene leefomgeving. Daarnaast houdt ze zich bezig met de relatie tussen economische activiteiten en biodiversiteit en ecosysteemdiensten,

ofwel 'biodiversiteit en bedrijfsleven' en adviseert onder andere de overheid op dit gebied. Ze leidde diverse communicatieprojecten over biodiversiteit en ecosysteemdiensten en stond aan de wieg van de Coalitie Biodiversiteit 2010. Daarnaast is ze betrokken geweest bij meerdere projecten omtrent stedelijke biodiversiteit in Nederlandse en Europese steden. Bijvoorbeeld in 2010 het project 'Wilde Plannen voor een levend Leiden' en het project Groene School leeft! In 2012 ontwikkelde ze de digitale handreiking www.biodiversiteitactieplan.nl.

Luc Adolfse is een ervaren communicatieadviseur en eigenaar van [Samenm@ - Samen met Advies](http://Samenm@-SamenmetAdvies). Luc is analytisch én praktisch. Duurzaamheid en de netwerksamenleving zijn terugkerende thema's in zijn werk. Voor Taskforce Biodiversiteit was hij ontwikkelaar van het advies aan de regering over het realiseren van een gezamenlijke netwerkcampagne Biodiversiteit van bedrijven, NGO's en overheden. Hij was voor de provincie Brabant jarenlang trekker van de biodiversiteitscommunicatie en organiseerde onder meer een EU-conferentie 'Regions as champions for biodiversity'.

Annelien van Meer heeft ruime trainingservaring en is gespecialiseerd in het werken met en voor verschillende stakeholders. Zij werkt zowel voor gemeenten en non-profit organisaties als voor het bedrijfsleven en kan goed verbanden leggen en bruggen bouwen tussen verschillende sectoren en actoren. In 2010 en 2011 heeft Annelien verschillende trainingen gegeven aan natuur- en milieuorganisaties en gemeenten die wilden samenwerken met private partijen o.a. 'Leren arrangeren met bedrijven'. Voorts was Annelien betrokken bij het project 'Wilde plannen voor een Levend Leiden' waarin een communicatiecampagne en prijsvraag Wilde Weelde werd opgezet omtrent biodiversiteit in en om de stad Leiden.'

Deze training wordt georganiseerd door CREM en IVN in opdracht van het ministerie van I&M en NME programma en LvDO

CREM is een bureau voor duurzame ontwikkeling. Door middel van praktisch onderzoek en advies voor overheid, bedrijven en maatschappelijke organisaties draagt CREM bij aan een duurzame samenleving. Maatschappelijk verantwoord ondernemen en aandacht voor de Nederlandse footprint in het (verre) buitenland zijn hierbij belangrijke aandachtspunten. CREM richt zich ook op het thema biodiversiteit en de maatschappelijke diensten die hiermee samenhangen. Meer informatie is te vinden op www.crem.nl

IVN werkt aan een duurzame samenleving. Ons idee is dat betrokkenheid bij de natuur, duurzaam handelen stimuleert. Daarom laten wij jong en oud de natuur dichtbij beleven. We verbinden hen met groene initiatieven rond natuur en maatschappelijke thema's zoals voeding, gezondheid en energie. Dit doen we met ongeveer twintigduizend betrokken leden en een enorm netwerk van groene professionals. Dat maakt IVN een unieke partner in duurzaamheid en verantwoord ondernemen. Meer informatie is te vinden op www.ivn.nl

In de praktijk

Op een kaart in het portaal werden voorbeelden van Biodiversiteit Actieplannen getoond. In het onderstaande activiteitenoverzicht is te zien wie op welke locatie met een BAP aan de slag is gegaan. Ook konden eigen ervaringen worden gedeeld met anderen door het toevoegen van een eigen BAP.

Type	Titel	Adres
●	Eindhoven actieplan voor biodiversiteit	Stadhuisplein 10 5611 EM Eindhoven
●	Uitvoeringsplan NME arrangement 'Nieuwe wegen naar biodiversiteit in Eindhoven'	Stadhuisplein 10 5611 EM Eindhoven
●	Biodiversiteit actieplan gemeente Haaren	Mgr. Bekkersplein 2 5076 AV Haaren
●	Tilburgs actieplan gierzwaluwen en vleermuissoorten	Stadhuisplein 128 5038 TC TILBURG

Type	Titel	Adres
●	Biodiversiteit actieplan gemeente Bladel	Markt 21, 5531 BC Bladel
●	Actieprogramma biodiversiteit gemeente Goirle	Oranjeplein 1, 5051 LT Goirle
●	Biodiversiteit actieplan gemeente Reusel - De Mierden	Kerkplein 3, 5541 KB in Reusel
●	Actieplan Biodiversiteit gemeente Sint-Oedenrode	Burgemeester Wernerplein 1, 5492 GD Sint-Oedenrode
●	Lokaal Actieplan voor Biodiversiteit Waalwijk	Taxandriaweg 6 5141 PA Waalwijk
●	Teylingen lekker groen!	Teylingen
●	Biodiversiteit Actieplan van Familie Schaars	Doesburg
●	Biodiversiteit Actieplan van Family Wammes	
●	Biodiversiteit Actieplan van Familie Toonk	Zelhem

- Gemeenten
- Maatschappelijke organisaties
- Bedrijven

Links

Voor het opzetten van een BAP is veel bruikbare informatie beschikbaar. Hieronder een verzameling praktische handreikingen, instrumenten, websites en publicaties.

Financiering en handreikingen voor de praktijk

[Groen en Doen](#)

[Groen Dichterbij](#)

[Aan de slag met biodiversiteit- Biodiversiteit.nl](#)

[Communiceren over biodiversiteit](#)

[Biodiversiteit werkt in de regio](#)

[Biodiversiteit en waterwinning](#)

[Handleiding hoe stimuleer je burgers en bedrijven voor het behoud van biodiversiteit](#)

[Handleiding biodiversiteit Brabant](#)

[Handreiking Landschapsdiensten](#)

[Samenwerken aan Jeugd en Groen - Handreiking voor gemeenten](#)

Stad

[De groene stad](#)

[buurt natuur](#)

Platteland

[Spade - Stimuleringsprogramma Agro-biodiversiteit en duurzaam bodembeheer](#)

[Bionext- ketenorganisatie voor duurzame, biologische landbouw en voeding](#)

[Gaia Biodiversiteitsmeetlat](#)

Natuur en soorten

[Nederlands Soortenregister](#)
[Natuurportal](#)

Lokale economie

[Groen Loont!](#)
[TEEB-The Economics of Ecosystems and Biodiversity](#)

Jongeren en Educatie

[Groene Schoolpleinen](#)
[Cool Nature](#)
[Springzaad: netwerk voor natuurlijk spelen](#)
[Dieren zoeker](#)

Gezondheid

[Covenant gezond gewicht](#)

Contact

Heeft u vragen of opmerkingen met betrekking tot deze bap website, neem dan contact op met een van de leden van de groep van experts die bij de ontwikkeling van de BAP handreiking betrokken waren:

Natasja Hulst, n.hulst@crem.nl, [CREM](#),
Luc Adolfse, samenm@lucadolfse.nl, Samenm@ - Samen met Advies
Design & Animation, [Pero Gouwerok](#)
Menko Wiersema, Provincie Zuid-Holland
Harrie Vissers, Provincie Brabant
Gert Eshuijs, Ministerie van I&M
Mirte van Daalen, Gemeente Leiden
Cathrien de Pater, Ministerie van EL&I
Johan van Zoest, Gemeente Den Haag
Rob Hendriks, Ministerie van EL&I

Bijlage: Werkplan droomsessies

Start: afspraken en afbakening

Om te beginnen wordt het doel gezamenlijk afgebakend en worden afspraken gemaakt over de rol van de deelnemers. Duidelijk moet zijn welke verwachtingen de deelnemers van het proces mogen hebben. Dit betekent ook dat duidelijk is met welk mandaat het proces van start gaat. Ofwel: welke status hebben de resultaten? Wat gebeurt hiermee?

Diensten in kaart brengen

Door aanwezige diensten die het gebied levert in kaart te brengen ontstaat een beeld van de huidige situatie. Dit maakt duidelijk of alle belangen ook vertegenwoordigd zijn. Zo niet, dan kunnen aanvullende deelnemers worden gezocht. Elkaar versterkende of juist beconcurrerende diensten kunnen bijvoorbeeld op een kaart of satellietfoto zichtbaar worden gemaakt. Deze stap kan bijvoorbeeld met een ecooloog worden gezet, die ook deelneemt aan het BAP team.

Dromen / Ideeën genereren

Op basis van de in potentie aanwezige diensten wordt de deelnemers in een eerste bijeenkomst gevraagd te dromen over de toekomst. Laat hierbij bestaande beleidskaders, wetgeving of andere hindernissen zoveel mogelijk buiten beeld. Het gaat eerst om wat mensen *willen*; het *kunnen* komt later aan de orde.

Praktische informatie over zo'n 'droomsessie':

Resultaat: Identificatie van de diensten die het gebied biedt, de waarde die men hieraan toekent en concrete ideeën voor acties.

Toelichting programma

De bijeenkomst start met een openingswoord om de deelnemers welkom te heten. Daarna krijgen de deelnemers een korte, inleidende presentatie over de waarde van biodiversiteit zodat iedereen over de basiskennis beschikt om aan het creatieve gedeelte te beginnen. Ter voorbereiding op het creatieve gedeelte worden de deelnemers eerst, afhankelijk van de groepsgrootte, onderverdeeld in verschillende, thematische werkgroepen van 6-8 mensen. Voorbeelden van thema's zijn:

- Binnenstad
- Stadsrand
- Water
- Landelijk gebied
- Bedrijventerrein

Per werkgroep krijgen de deelnemers de opdracht om zoveel mogelijk gedachten over wat zij belangrijk vinden aan de natuur in hun omgeving op papier te zetten. Het gaat hierbij om de diensten die het gebied levert. Wat is volgens de deelnemers het nut van de natuur? Als de deelnemers hiermee klaar zijn worden de lijsten met deze 'waarden' zichtbaar in de zaal opgehangen, bijvoorbeeld op een groot A-3 vel aan de muur. Per werkgroep krijgen de deelnemers vervolgens de opdracht om vijf prioriteiten uit hun eigen lijst te kiezen: welke 5 waarden vinden ze het belangrijkste?

Na de pauze worden de deelnemers uitgedaagd om zoveel mogelijk toekomstideeën voor hun 5 prioriteiten te genereren. Welke beelden en ideeën hebben de deelnemers ten aanzien van deze 5 waarden? Het gaat daarbij om een droombeeld: hoe ziet hun omgeving er in het ideale geval in 2040 uit? Door de deelnemers zonder beperkingen over de prioriteiten na te laten denken ontstaat een veelvoud aan creatieve ideeën die op A-4 vellen worden vastgelegd. De 'droombeelden' per prioriteit worden eveneens zichtbaar opgehangen.

Na de twee creatieve sessies hangen de resultaten van alle werkgroepen aan de muur. De deelnemers krijgen nu de gelegenheid om met stickers aan te geven welke waarden (sessie één) en 'droombeelden' (sessie twee) zij het meest van belang achten. Dit doen zij door alle A-3 en A-4 vellen langs te lopen. Dus ook die van de andere werkgroepen. De deelnemers kunnen nu zien welke gebiedsfuncties het meest gewaardeerd worden en welk droombeeld het aantrekkelijkst is. De resultaten worden plenair besproken en er wordt verteld hoe de resultaten in een volgende sessie verder worden gebruikt. Hierna wordt de bijeenkomst afgesloten.

Zie hieronder in de annex voor het draaiboek voor de eerste droomsessie.

Ideeën structureren

Het BAP team analyseert de ideeën van de deelnemers aan de droomsessie en brengt structuur aan door doelen van activiteiten te onderscheiden. De doelen en activiteiten worden daarbij ook getoetst op haalbaarheid en duurzaamheid (kunnen de diensten op een duurzame wijze worden gebruikt?).

Prioriteiten stellen, trekkers en middelen identificeren

Tijdens een tweede sessie wordt de deelnemers gevraagd om de verschillende doelen en activiteiten te prioriteren, worden trekkers voor de verschillende activiteiten geïdentificeerd en de benodigde middelen in kaart gebracht. De haalbaarheid wordt nu duidelijk.

Praktische informatie over deze tweede bijeenkomst:

Resultaat: BAP-actieplan

Toelichting programma

De bijeenkomst start met een openingswoord en een toelichting op wat er in de periode tussen de 1^e en 2^e bijeenkomst is gebeurd. De resultaten van de 1^e bijeenkomst zijn tijdens een 'expertbijeenkomst' gestructureerd door het BAP-team. Er is per thema onderscheid gemaakt naar droombeelden en de meer concrete ideeën. Deze ideeën zijn bij de betreffende droombeelden geplaatst. Waar nodig heeft het BAP team zaken aangevuld of een stap concreter gemaakt. De resultaten en hangen zichtbaar aan de muur zodat de deelnemers het kunnen zien. Ter voorbereiding op het creatieve gedeelte worden de deelnemers afhankelijk van de groepsgrootte wederom onderverdeeld in verschillende, thematische werkgroepen van 6-8 mensen. Voorbeelden van thema's zijn:

- Binnenstad
- Stadsrand
- Water
- Landelijk gebied
- Bedrijventerrein

De werkgroepen gaan voor de pauze beslissen welke projectideeën als eerste uitgewerkt gaan worden. De deelnemers krijgen hiervoor de opdracht om hun ideeën uit de 1^e bijeenkomst in een haalbaarheidsschema te positioneren. Het BAP-team heeft daarvoor per werkgroep een haalbaarheidsschema gemaakt. De ene as van het haalbaarheidsschema loopt van goedkoop (onder) naar duur (boven), de andere as loopt van korte termijn uitvoerbaar (links) naar lange termijn uitvoerbaar (rechts). Wanneer de ideeën uit de 1^e bijeenkomst in het haalbaarheidsschema zijn gepositioneerd, kunnen de deelnemers het laaghangend fruit identificeren. Deze ideeën worden na de pauze verder uitgewerkt.

Na de pauze gaan de werkgroepen aan de slag om de ideeën uit te werken tot actieplannen door middelen en materialen toe te voegen. Hierbij maken ze gebruik van projectformats (doel, activiteiten, trekker, verantwoordelijkheden, planning, inschatting budget). Tot slot worden de verantwoordelijkheden verdeeld en presenteren de werkgroepen hun actieplannen.

Zie hieronder in de annex voor het draaiboek voor de tweede droomsessie.

Streefbeeld opstellen

Op basis van de ideeën en doelen die de eindstreep hebben gehaald wordt een gewenst (of gedroomd) toekomstbeeld geschetst waarover de deelnemers enthousiast zijn. Dit toekomstbeeld, het ‘wenkend perspectief’, is in verhalende vorm opgeschreven waardoor het voor iedereen leesbaar en invoelbaar is. Dit streefbeeld (of visie) speelt een belangrijke rol in de communicatie rond het BAP en geeft richting aan het BAP. Het zorgt voor samenhang tussen en versterking van afzonderlijke projectvoorstellen. Hierdoor wordt de kans op draagvlak en financiering groter.

Stukjes droombeeld Leiden:

Door het stimuleren van Groene daken en Klimopwanden en het aanplanten van bomen op pleinen, langs singels, grachten en wegen is Leiden veranderd in een groene stad. Ondanks het geringe oppervlak openbaar groen binnen de bebouwde kom is Leiden een van de groenste steden van Nederland. De ‘Hangende tuinen van Leiden’ en de bloemrijke grachten, zoals de Kijfgracht, zijn een toeristische attractie geworden. Vanaf balkons groeien eetbare planten naar beneden zoals druiven, frambozen en aardbeien. Beneden groeien bonen en erwten omhoog langs de muren; er tussendoor slingert kleurig de oost-indische kers. Overal staan notenbomen, tamme kastanjes en fruitbomen. Door een uitgekiende verkeerscirculatie zijn midden in de bebouwde kom stilte-eilanden ontstaan. In deze rustgebieden is een vogelvriendelijke inrichting gerealiseerd. Door aanleg van groene eilanden in de stad is er bij hitte een aangename luchtcirculatie.

Voor kinderen is de Leidse regio een paradijs. Stukken tijdelijke natuur worden voor kinderen toegankelijk gemaakt als ‘wildelandjes’. In de stadsparken en bossen zijn boomhutten gemaakt. Rondom de scholen is voldoende groen aangelegd om te spelen en er zijn moestuintjes. Ook heeft elk kind uit de Leidse regio zijn eigen boom! Overal staan klimbomen waar het spannend spelen is. De Arboret staat het zelfs toe te vallen. Ook het landelijk gebied is voor kinderen geopend. Op de avontuurlijke routes heb je bij het slootjespringen grote kans op natte voeten.

Uit: ‘Gezamenlijke visie Biodiversiteit in en om Leiden; Voor en door burgers’, juni 2009

Annex: draaiboeken voor de droomsessies

Draaiboek 1^e Bijeenkomst

Resultaat: Identificatie van de diensten die het gebied biedt, de waarde die men hieraan toekent en concrete ideeën voor acties.

Toelichting programma

De bijeenkomst start met een openingswoord om de deelnemers welkom te heten. Daarna krijgen de deelnemers een korte, inleidende presentatie over de waarde van biodiversiteit zodat iedereen over de basiskennis beschikt om aan het creatieve gedeelte te beginnen. Ter voorbereiding op het creatieve gedeelte worden de deelnemers eerst, afhankelijk van de groepsgrootte, onderverdeeld in verschillende, thematische werkgroepen van 6-8 mensen. Voorbeelden van thema's zijn:

- Binnenstad
- Stadsrand
- Water
- Landelijk gebied
- Bedrijventerrein

Per werkgroep krijgen de deelnemers de opdracht om zoveel mogelijk gedachten over wat zij belangrijk vinden aan de natuur in hun omgeving op papier te zetten. Het gaat hierbij om de diensten

die het gebied levert. Wat is volgens de deelnemers het nut van de natuur? Als de deelnemers hiermee klaar zijn worden de lijsten met deze 'waarden' zichtbaar in de zaal opgehangen, bijvoorbeeld op een groot A-3 vel aan de muur. Per werkgroep krijgen de deelnemers vervolgens de opdracht om vijf prioriteiten uit hun eigen lijst te kiezen: welke 5 waarden vinden ze het belangrijkste?

Na de pauze worden de deelnemers uitgedaagd om zoveel mogelijk toekomstideeën voor hun 5 prioriteiten te genereren. Welke beelden en ideeën hebben de deelnemers ten aanzien van deze 5 waarden? Het gaat daarbij om een droombeeld: hoe ziet hun omgeving er in het ideale geval in 2040 uit? Door de deelnemers zonder beperkingen over de prioriteiten na te laten denken ontstaat een veelvoud aan creatieve ideeën die op A-4 vellen worden vastgelegd. De 'droombeelden' per prioriteit worden eveneens zichtbaar opgehangen.

Na de twee creatieve sessies hangen de resultaten van alle werkgroepen aan de muur. De deelnemers krijgen nu de gelegenheid om met stickers aan te geven welke waarden (sessie één) en 'droombeelden' (sessie twee) zij het meest van belang achten. Dit doen zij door alle A-3 en A-4 vellen langs te lopen. Dus ook die van de andere werkgroepen. De deelnemers kunnen nu zien welke gebiedsfuncties het meest gewaardeerd worden en welk droombeeld het aantrekkelijkst is. De resultaten worden plenair besproken en er wordt verteld hoe de resultaten in een volgende sessie verder worden gebruikt. Hierna wordt de bijeenkomst afgesloten.

Benodigdheden

- A-3 en A-4 vellen
- stiften
- plakband
- een beamer / elektriciteit
- laptop
- Twee kleuren stikkervellen om prioriteiten aan te geven

Locatie

De locatie moet voorzien zijn van elektriciteit, er is bij voorkeur een beamer aanwezig en er zijn mogelijkheden om in verschillende groepen uit elkaar te gaan.

Omdat de nadruk tijdens de bijeenkomsten ligt op het genereren van ideeën is een creatieve locatie met een informele sfeer het meest geschikt. Een aspect om rekening mee te houden is de reisafstand. De opkomst zal groter zijn wanneer de locatie voor zoveel mogelijk deelnemers gemakkelijk bereikbaar is.

Het begeleiden van de bijeenkomst

Hieronder worden de verschillende rollen bij het begeleiden van de BAP-bijeenkomst kort toegelicht. Uiteraard kunnen sommige rollen samengevoegd worden als de vaardigheden en inhoudelijke expertise van de persoon in kwestie dat toelaten. Doordat het programma uit verschillende onderdelen bestaat, zoals een presentatie, openingswoord en een aantal creatieve sessies, zijn er vaak meerdere begeleiders nodig.

- De trainer
De trainer is verantwoordelijk voor het begeleiden van het programma en faciliteren van de creatieve sessies. Hij of zij heeft ervaring met het geven van workshops of het begeleiden van bewonersavonden.

- De expert
De expert verzorgt de presentatie over biodiversiteit/gebiedsdiensten en fungeert als klankbord voor de ideeën van de deelnemers tijdens de creatieve sessies. Bij de bijeenkomsten kunnen meerdere experts betrokken worden, afhankelijk van de onderwerpen en het aantal deelnemers. De expert heeft kennis van de lokale ecosysteemdiensten en biodiversiteit.
- De ambassadeur
De ambassadeur is het boegbeeld van het participatieproces. Hij of zij kan het maatschappelijk belang van een BAP aansprekend verwoorden en is een lokaal bekende persoon met affiniteit voor het onderwerp. De ambassadeur wordt ingezet bij contacten met de media, maar bijvoorbeeld ook om het openingswoord te verzorgen bij de bijeenkomsten met burgers en ondernemers.

Programma 1^e bijeenkomst

Tijdspad	Wat	Wie	Doen
	<p>Openingswoord (5 min)</p> <p>De ambassadeur van het project opent de bijeenkomst met een inleidend praatje.</p>	Ambassadeur	
	<p>Inleiding biodiversiteit (15 min)</p> <p>De bijeenkomst start met een korte presentatie over de relatie tussen biodiversiteit, de diensten die een gebied levert en maatschappelijk welbevinden.</p>	Expert	Maak een powerpoint presentatie over biodiversiteit en het gebied
	<p>1^e deel: identificatie van ecosysteemdiensten (25 min)</p> <p>Benodigheden: per werkgroep een flip-over, stiften en plakband.</p> <p>Toelichting (5min)</p> <p><i>Op elke flip-over staat een thema, neem plaats bij het thema staan waar je graag over meedenkt. Per werkgroep krijgen jullie zo meteen de gelegenheid om na te denken over wat jullie</i></p>	Trainer samen met een expert	<p>Maak flip-overs met verschillende thema's erboven zoals stadsrand, binnenstad, weide, water.</p> <p>Zorg dat de groepjes ongeveer 5-8</p>

	<p><i>belangrijk vinden aan de natuur in jullie omgeving. Welke waarde heeft de natuur voor jullie? En welke functie vervult de natuur? Wat is het nut van de natuur. Alle waarden die jullie bedenken zijn goed. Schrijf deze op het A-3 vel zodat een lange lijst ontstaat en hang deze lijst aan de muur. Vervolgens stellen jullie in overleg vijf prioriteiten vast. Wat vinden jullie van alle waarden het allerbelangrijkst? Deze waarden omcirkelen jullie op het A-3 vel.</i></p>		<p>deelnemers groot zijn.</p>
	<p>PAUZE – PAUZE (20 min)</p>		

Tijdspad	Wat	Wie	Doen
	<p>2^e deel: droombeelden over de vijf prioriteiten (20 min)</p> <p>Benodigheden: per werkgroep 2 A-4 vellen, stiften, plakband.</p> <p>Toelichting (5 min)</p> <p><i>Voor de pauze hebben jullie vijf prioriteiten gesteld. In het 2^e gedeelte wil ik jullie vragen om bij die vijf prioriteiten zoveel mogelijk beelden, voorstellen en ideeën voor de toekomst te bedenken. Welke ideeën en beelden hebben jullie bij de prioriteiten? Hoe zou het ideale plaatje eruit zien in het jaar 2040? Er zijn geen beperkingen, geen enkele gedachte is fout, het gaat om een streefbeeld/droombeeld. Concrete ideeën over wat je kan doen (bijv. "aanleg stadsparkjes in ieder stadsdeel"), maar ook beschrijvingen van de ideale situatie (bijv. "ieder kind woont binnen 500 meter van groen en heeft een eigen klimboom"). Schrijf de gedachten en beelden en ideeën per prioriteit op een A-4 vel. Naderhand hangen we alle ideeën weer op.</i></p>	Trainer samen met een expert	Deel de A-4 vellen uit.
	<p>Persoonlijke voorkeuren (15 min)</p> <p>Benodigheden: stikkervellen met twee kleuren (10 per kleur voor elke deelnemer).</p> <p>Toelichting (2 min)</p> <p><i>De resultaten van de 1^e en de 2^e brainstorm hangen voor jullie aan de muur in A-3 vellen en A-4 vellen per prioriteit. Nu gaan we orde scheppen in de verschillende ideeën. Iedereen krijgt straks 20 stickers (10 van elke kleur) en kan daarmee de resultaten die het beste aansluiten bij zijn/haar eigen visie van een sticker voorzien. Door te zien welke waarden en droombeelden het meest worden gedeeld, worden de prioriteiten duidelijk. Verdeel 10 stickers over de waarden (A-3 vellen) en 10 stickers over de droombeelden (A-4 vellen). Jullie hebben hiervoor 15 minuten, dus loop rustig alle ideeën en droombeelden nog eens langs.</i></p>	Trainer	Deel de stikkervellen uit.
	<p>Plenair conclusies trekken (10 minuten)</p>	Trainer	Maak een korte inventarisatie

	<p>Toelichting (2 min)</p> <p><i>Als iedereen de stickers heeft verdeeld gaan we tellen. Ik wil dat elk groepje de stickers bij hun waarden en droombeelden telt en de resultaten aan de groep presenteert. Wat concludeer je na deze bijeenkomst over het gebied? Waar liggen kansen voor verdere uitwerking/actie?</i></p>		van de stickers per idee en droombeeld en trek conclusies.
	<p>Plenaire afsluiting (5 min)</p> <p>Bedankt de deelnemers voor hun inzet en ligt kort het doel van de volgende bijeenkomst toe.</p>	Trainer	

Draaiboek 2^e Bijeenkomst

Resultaat: BAP-actieplannen

Toelichting programma

De bijeenkomst start met een openingswoord en een toelichting op wat er in de periode tussen de 1^e en 2^e bijeenkomst is gebeurd. De resultaten van de 1^e bijeenkomst zijn tijdens een 'expertbijeenkomst' gestructureerd door het BAP-team. Er is per thema onderscheid gemaakt naar droombeelden en de meer concrete ideeën. Deze ideeën zijn bij de betreffende droombeelden geplaatst. Waar nodig heeft het BAP team zaken aangevuld of een stap concreter gemaakt. De resultaten en hangen zichtbaar aan de muur zodat de deelnemers het kunnen zien. Ter voorbereiding op het creatieve gedeelte worden de deelnemers afhankelijk van de groepsgrootte wederom onderverdeeld in verschillende, thematische werkgroepen van 6-8 mensen. Voorbeelden van thema's zijn:

- Binnenstad
- Stadsrand
- Water
- Landelijk gebied
- Bedrijventerrein

De werkgroepen gaan voor de pauze beslissen welke projectideeën als eerste uitgewerkt gaan worden. De deelnemers krijgen hiervoor de opdracht om hun ideeën uit de 1^e bijeenkomst in een haalbaarheidsschema te positioneren. Het BAP-team heeft daarvoor per werkgroep een haalbaarheidsschema gemaakt. De ene as van het haalbaarheidsschema loopt van goedkoop (onder) naar duur (boven), de andere as loopt van korte termijn uitvoerbaar (links) naar lange termijn uitvoerbaar (rechts). Wanneer de ideeën uit de 1^e bijeenkomst in het haalbaarheidsschema zijn gepositioneerd, kunnen de deelnemers het laaghangend fruit identificeren. Deze ideeën worden na de pauze verder uitgewerkt.

Na de pauze gaan de werkgroepen aan de slag om de ideeën uit te werken tot actieplannen door middelen en materialen toe te voegen. Hierbij maken ze gebruik van projectformats (doel, activiteiten,

trekker, verantwoordelijkheden, planning, inschatting budget). Tot slot worden de verantwoordelijkheden verdeeld en presenteren de werkgroepen hun actieplannen.

Benodigheden

- flip-overvellen
- stiften
- plakband
- een beamer
- laptop
- projectformats

Locatie

De locatie beschikt bij voorkeur over een beamer en de mogelijkheid om in verschillende werkgroepen uit elkaar te gaan.

Omdat de nadruk tijdens de bijeenkomsten ligt op het generen van ideeën is een creatieve locatie met een informele sfeer het meest geschikt. Een aspect om rekening mee te houden is de reisafstand. De opkomst zal groter zijn wanneer de locatie voor zoveel mogelijk deelnemers gemakkelijk bereikbaar is.

Het begeleiden van de bijeenkomst

Hieronder worden de verschillende rollen bij het begeleiden van de BAP-bijeenkomst kort toegelicht. Uiteraard kunnen sommige rollen samengevoegd worden als de vaardigheden en inhoudelijke expertise van de persoon in kwestie dat toelaten. Doordat het programma uit verschillende onderdelen bestaat, zoals een presentatie, openingswoord en een aantal creatieve sessies, zijn er vaak meerdere begeleiders betrokken.

- De trainer
De trainer is verantwoordelijk voor het begeleiden van het programma en faciliteren van de creatieve sessies. Hij of zij heeft ervaring met het geven van workshops of het begeleiden van bewonersavonden.
- De expert
De expert fungeert als klankbord voor de ideeën van de deelnemers tijdens de creatieve sessies. Bij de bijeenkomsten kunnen meerdere experts betrokken worden afhankelijk van de onderwerpen en het aantal deelnemers. De expert heeft kennis van de lokale ecosysteemdiensten en biodiversiteit.
- De ambassadeur
De ambassadeur is het boegbeeld van het participatieproces. Hij of zij kan het maatschappelijk belang van een BAP aansprekend verwoorden en is een lokaal bekende persoon met affiniteit voor het onderwerp. De ambassadeur wordt ingezet in contact met de media, maar bijvoorbeeld ook om het openingswoord te verzorgen bij de bijeenkomsten met burgers en ondernemers.

Programma 2^e bijeenkomst

Tijdspad	Wat	Wie	Doen
	<p>Openingswoord & terugblik (5 min)</p> <p>De ambassadeur vertelt wat er in de expertbijeenkomst door het BAP team is gebeurd en opent de bijeenkomst.</p>	Ambassadeur	
	<p>Ordering naar haalbaarheid (30 min)</p> <p>Benodigdheden: flip-overvellen, post-its, plakband, uitgeprinte projectideeën van de 1^e bijeenkomst.</p> <p>Toelichting (5 min)</p> <p><i>Alle ideeën uit de 1^e bijeenkomst liggen uitgeprint voor jullie. Vanavond gaan we eerst de haalbaarheid van deze ideeën beoordelen. Op het grote vel staat een haalbaarheidschema afgebeeld. De ene as loopt van goedkoop (onder) naar duur (boven), de andere as loopt van korte termijn uitvoerbaar (links) naar lange termijn uitvoerbaar (rechts). Dit noemen we een haalbaarheidschema. Het is de bedoeling dat jullie zo meteen per werkgroep alle ideeën uit de 1^e bijeenkomst in dit haalbaarheidschema positioneren. Bespreek met elkaar welke ideeën snel uitvoerbaar, goedkoop of juist lange termijn uitvoerbaar en duur zijn. Na 20 minuten zullen we de resultaten van de werkgroepen aan de muur hangen en bespreken we samen de uitkomst.</i></p>	Trainer & Expert	<p>Print de ideeën van de vorige bijeenkomst uit zodat ze deze per idee in het haalbaarheidschema geplaatst kunnen worden.</p> <p>Maak een haalbaarheidsschema door twee assen op een flip-overvel te tekenen: van goedkoop naar duur en van korte termijn naar lange termijn</p>
	PAUZE – PAUZE (20 min)		

Tijdspad	Wat	Wie	Doen
	<p>Uitwerken van ideeën tot actieplan (30 min)</p> <p>Trek conclusies uit het haalbaarheidsschema en verdeel de verantwoordelijkheden.</p> <p>Benodigheden: uitgeprint projectformat.</p> <p>Toelichting (5 min)</p> <p><i>Voor de pauze hebben jullie het haalbaarheidsschema ingevuld en bepaald met welke ideeën we gaan starten. In het komende half uur zullen we van deze ideeën actieplannen maken. Hierbij kunnen jullie gebruik maken van het projectformat dat zojuist is uitgedeeld. Probeer zoveel mogelijk onderdelen in het projectformat samen in te vullen. Discussieer over de beste strategie om het project uit voeren. De actieplannen worden straks gepresenteerd aan de hele groep.</i></p>	Trainer & Expert	Print voor elke werkgroep een projectformat uit (doel, activiteiten, trekker, verantwoordelijkheden, planning, inschatting budget) en deel dit uit.
	<p>Presentatie van de actieplannen (15 min)</p> <p>Toelichting</p> <p><i>De actieplannen zijn klaar. Geweldig. We hebben een droombeeld waar we naar toe willen en actieplannen om daar te komen. Als afsluiting van deze bijeenkomst wil ik jullie vragen om in twee minuten het actieplan te presenteren.</i></p>	Trainer & Expert	
	<p>Afsluiting (5 min)</p> <p>Bedankt de deelnemers voor hun inzet en sluit de bijeenkomst af.</p>	Trainer & Expert	